

*Леонтьєв Сергій Анатолійович,
аспірант кафедри теорії музики
Національної музичної академії України
імені П. І. Чайковського
ORCID 0000-0002-9786-1135
sergei.leontyev@gmail.com*

РОЛЬ КЛАСИЧНОЇ МУЗИКИ В ДРАМАТУРГІЇ ІГРОВОГО ФІЛЬМУ (НА ПРИКЛАДАХ СУЧАСНОГО ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА АМЕРИКАНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФА)

Мета роботи. Спроба простежити закономірності використання творів класичної музики в контексті кінокартини, а також проаналізувати ступінь єдності музики як рівноправного учасника художньої драматургії та візуального ряду на прикладі сучасного ігрового кінематографа. Оскільки багато класичних творів вкоренилися у свідомості кількох поколінь слухачів, а відповідно, і глядачів, це дозволяє режисерам використовувати цей прийом для вирішення ряду творчих завдань, таких, як поглиблення образу героя, відображення психологічної атмосфери фільму, узагальнення історичної епохи, на тлі якої розгортається сюжет. **Методологія** дослідження полягає у використанні компаративного методу, завдяки якому на прикладах використання класичних творів у фільмах «Мовчання ягнят», «Дівчина з перлинною сережкою» та «Безсмертна кохана» є можливість простежити функції, які виконує музичний супровід в контексті запропонованих кінострічок. Аналіз значної кількості сучасних художніх фільмів показує, що використання класичної музики є, скоріше, особливим художнім прийомом, аніж певним закономірним явищем. **Наукова новизна** роботи полягає в розкритті питання саме практичного використання класичної музики у драматургії ігрового фільму як одного з художніх прийомів, яким користуються режисери сучасного західноєвропейського та американського кінематографа. **Висновки.** Класична музика в сучасному кінематографі здатна виконувати різні виразні функції, від доповнення образу головного героя до узагальнення глобальних подій. Композитор, який володіє глибокими знаннями про музичну спадщину має можливість вплинути на вибір режисером такого музичного фрагмента класичної музики, який збагатить фільм як в образно-емоційному, так і в історичному наповненні.

Ключові слова: кіномузика, класична музика, західноєвропейський кінематограф, американський кінематограф.

Леонтьєв Сергей Анатольевич, аспирант кафедры теории музыки Национальной музыкальной академии Украины имени П. И. Чайковского

Роль классической музыки в драматургии игрового фильма (на примерах современного западноевропейского и американского кинематографа)

Целью исследования является попытка проследить закономерности использования произведений классической музыки в контексте кинокартины, а также проанализировать степень единства музыки как равноправного участника художественной драматургии и визуального ряда на примерах современного игрового кинематографа. Многие классические произведения укоренились в сознании нескольких поколений слушателей, а соответственно, и зрителей, что позволяет режисерам использовать данный приём для решения ряда творческих задач, таких, как углубление образа героя, отражение психологической атмосферы фильма, обобщение исторической эпохи, на фоне которой разворачивается сюжет. **Методология** исследования заключается в использовании компаративного метода, благодаря которому на примерах классических произведений в фильмах «Молчание ягнят», «Девушка с жемчужной сережкой» и «Бессмертная возлюбленная» можно проследить различные функции, которые выполняет музыкальное сопровождение в контексте предложенных киноработ. Анализ многих современных художественных фильмов показывает, что использование классической музыки является, скорее, особым художественным приемом, нежели каким-либо закономерным явлением. **Научная новизна** заключается в раскрытии вопроса практического использования классической музыки в драматургии игрового фильма как одного из художественных приёмов, которым пользуются режиссеры современного западноевропейского и американского кинематографа. **Выводы.** Классическая музыка в современном кинематографе способна выполнять различные выразительные функции, начиная с дополнения образа главного героя и заканчивая обобщением глобальных событий. Владея глубокими знаниями о музыкальном наследии прошлого, композитор имеет возможность повлиять на выбор режиссером такого музыкального фрагмента классической музыки, который обогатит фильм как в образно-эмоциональном, так и в историческом наполнении.

Ключевые слова: киномузыка, классическая музыка, западноевропейский кинематограф, американский кинематограф.

Leontiev Sergii, postgraduate student (music theory department) at the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine

The role of classical music in the drama of the feature film (on the examples of modern Western European and American cinema)

Purpose of the article. The article attempts to trace the tendencies of using classical music in the context of the film, as well as to analyze the degree of unity between the musical and the visual components. Classical music in feature films is one of the artistic techniques, which is frequently used by European and American film directors. Many classical works are rooted in the minds of several generations and, consequently, spectators, which allows directors to solve some creative tasks: deepening the main character, reflecting the psychological atmosphere, associating the historical era. **Methodology.** The comparative method has allowed observing defined functions of classical works in the feature films "The Silence of the Lambs," "Girl with a Pearl Earring" and "Immortal Beloved." The analysis of a significant number of modern feature films displays that the use of classical music is the particular artistic device, rather than any regular phenomenon. **Scientific novelty** of the research lies in the disclosure question of classical music in the feature film and its practical use as one of the artistic techniques by directors of modern European and American films.

Conclusions. Classical music in modern cinema can perform various expressive functions from the main character additions to the global events association. Considering an in-depth knowledge of the musical legacy, the composer has an opportunity to influence the choice of a classical music fragment by the director, which will enrich the film in an emotional and historical context.

Key words: film music, classical music, Western European cinematography, American cinematography.

Актуальність теми дослідження. В контексті стрімкого розвитку українського кінематографа актуальність поданої теми полягає не стільки в описі предметного поля, яке за більш ніж сто років існування стало досить широким, скільки в освітленні практичного питання використання класичної музики в сучасному ігровому кінематографі. Публікація висвітлює вирішення певного творчого завдання, пов'язаного з вибором кінокомпозитором і режисером того чи іншого музичного фрагмента класичної музики для певної сцени. Публікація має практичне значення для молодих композиторів, які тільки починають працювати в жанрі кіномузики.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній бібліографії з кіномузики є оглядові роботи з цієї теми. Наприклад, значний список музичних творів, які звучать в кіно, міститься в книзі редактора радіо Classic FM Дарена Хенлі «The Classic FM: Handy Guide to Everything You Ever Wanted to Know About Classical Music» [8; 253]. Також існує ряд досліджень, присвячених класичній музиці в кіно. Серед них, на особливу увагу заслуговує стаття К. Ричкова «Классическая музыка в голливудском кино» [1], а також робота С. Уварова «Классическая музыка в фильмах Стэнли Кубрика» [2], в яких представлений досить детальний огляд класичних творів, використаних в тих чи інших голлівудських фільмах.

Мета дослідження. Спроба простежити закономірність використання творів класичної музики, як одного з художніх прийомів, в контексті кінокартини, а також проаналізувати ступінь єдності музики та візуального ряду на прикладі сучасного ігрового кінематографа.

Виклад основного матеріалу. Аналіз значної кількості сучасних художніх фільмів виявляє використання класичної музики, скоріше, як особливого художнього прийому, ніж певного закономірного явища. Разом з тим, оскільки багато класичних творів вкоренилися у свідомості кількох поколінь слухачів, а відповідно, і глядачів, що дозволяє режисерам використовувати цей прийом для вирішення ряду творчих завдань, таких, як поглиблення образу героя, відображення психологічної атмосфери фільму, узагальнення історичної епохи, на тлі якої розгортається сюжет. Серед відомих кінострічок слід відзначити найбільш показові фільми, такі, як «Апокаліпсис сьогодні», в якому звучить «Політ валькірій» Ріхарда Вагнера під час атаки американської повітряної кавалерії в'єтнамських сіл; «Механічний апельсин» з музикою Симфонії № 9 Людвіга ван Бетховена – улюбленою музикою головного героя; «Втеча з Шоушенка», де в одній зі сцен головний герой знаходить у в'язниці платівку із записом опери «Одруження Фігаро» Вольфганга Амадея Моцарта та включає її через ретранслятор; «Одинадцять друзів Оушена», в якому під оркестровий варіант музики «Місячне сяйво» Клода Дебюссі відбувається розв'язка фільму, або «Френкі та Джонні», де у фінальній сцені той самий фрагмент звучить з динаміків нью-йоркського радіо для двох головних героїв.

Слід зазначити й культовий науково-фантастичний фільм «2001: Космічна Одиссея» Стенлі Кубрика, де режисер також використав класичну музику та скрупульозно підійшов до цитування класичних творів. У фільмі розповідається альтернативна версія походження людства, його зв'язок з прибульцями, та пов'язаних з нею серії космічних експедицій. У кінокартині звучать фрагменти симфонічної поеми Ріхарда Штрауса «Так говорив Заратустра», вальсів Йогана Штрауса, а також балету «Гаяне» Арама Хачатуряна. Крім цього,

режисер у фільмі використовував музику відомого угорського композитора Дьордя Лігеті, з яким надалі стався конфлікт в зв'язку з авторськими правами.

Фільм «Мовчання ягнят» Джонатана Деммі є, безперечно, одним із шедеврів жанру «трилер». Кінострічка розповідає про вбивцю-канібала Ганнібала Лектера, який допомагає ФБР розкрити загадкові вбивства. Оригінальний саундтрек до фільму написав відомий голлівудський композитор Говард Шор, проте в одній з кульмінаційних сцен із колонок магнітофона, що знаходиться в ізоляторі Ганнібала Лектера звучать «Гольдберг-варіації» Йоганна Себастьяна Баха. Цикл варіацій відкриває витончена французька Арія, що являє собою сарабанду менуетного типу.

З точки зору драматургії, використання даного твору в контексті фільму – вельми виразний прийом, оскільки музика в подібній сцені виконує подвійну функцію. З одного боку, на початку сцени спокійна, вишукана, інтелектуальна музика не передрікає драматичного повороту подій. З іншого – служить засобом аудіовізуального контрапункту¹ далі, коли злочин-протагоніст, звільнившись від наручників, жорстоко розправляється з поліцейськими. На тлі кривавої розправи продовжує звучати Арія з циклу варіацій І. С. Баха, яка явно контрастує з подіями на екрані, посилюючи емоційну напругу сцени. У момент, коли підкріплення знаходить понівечені тіла поліцейських, безтурботна музика Баха змінюється драматичною оркестровою музикою Говарда Шора, повертаючи глядача в атмосферу трилера. У наведеному прикладі класична музика виступає контрапунктом до відеоряду в сфері розвитку та посилення драми, а також прийомом деталізації образу героя (в даному випадку додавання естетських рис до образу вбивці-психопата).

Інший підхід музичного рішення ми знаходимо в художньому фільмі «Дівчина з перлинною сережкою» британського режисера Пітера Веббера, заснованому на однойменному романі Трейсі Шевальє. Кінокартина відкрила світу талановитого французького композитора Олександра Деспла. Фільм оповідає історію створення картини «Дівчина з перлинною сережкою» відомим голландським живописцем Яном Вермеєром. У сцені, де дружина Вермеєра грає на клавесині (внутрішньокадрова музика²), а художник обіймає її, замість музики авторства Олександра Деспла звучить твір "Pavane Lachrimae" Яна Пітерсзона Свелінка. У цей час входить служниця Гріт – головна героїня, яка закохана в художника; саме вона буде зображена на майбутній картині Вермеєра.

Вибір цього музичного фрагмента, очевидно, був не випадковим, як з точки зору емоційного наповнення, так і з боку історичної достовірності. Як відомо, Ян Пітерсзон Свелінк був за життя досить відомим композитором в Нідерландах. Його твори видавалися, а учнями були відомі органісти північної Європи. Навіть після його смерті 1621 року, музика композитора виконувалася багатьма голландськими музикантами. "Pavane Lachrimae" – клавирная версія lamento англійського композитора Джона Доуланда «Потік моїх сліз». Твір являє собою варіації, організовані в три розділи, кожен з яких повторюється з прикрасами (автор на початку твору дає ремарку "coloriert") та гармонічними замінами для посилення афектів. З точки зору драматургії в контексті розглянутого фільму, ця музика підкреслює не тільки сцену Вермеєра з його дружиною, скільки психологічний стан Гріт, яка розуміє, що ніколи не зможе стати дружиною великого художника в силу її низького походження та консервативності нідерландського суспільства XVII століття. Режисерське бачення сцени допомагає зрозуміти операторська робота, яка акцентує увагу на служниці. Таким чином, внутрішньокадрова класична музика дозволяє підсилити емоційне напруження сцени, підкреслюючи вічну драму нерозділеного кохання в контексті кінострічки.

У жанрі історичних фільмів варто відзначити окрему групу, яку складають біографічні фільми, присвячені композиторам або музикантам. Серед них «Амадей» (1984), «Безсмертна кохана» (1994), «Паганіні: скрипаль диявола» (2013), «Перепишуючи Бетховена» (2006), «Король танцює» (2000) та інші. У них класичній музиці відводиться провідна роль та головними героями є видатні творчі особистості. Фільм «Амадей» Мілоша Формана розповідає про життя композитора Вольфганга Амадея Моцарта від імені іншого композитора Антоніо Сальєрі, який на схилі років у лікарні для душевнохворих згадує генія. «Безсмертна кохана» Бернарда Роуза оповідає про потаємне кохання Людвіга ван Бетховена та його особистий лист невідомому адресату. «Король танцює» – про Жана-Батіста Люллі, композитора Людовіка XIV, французького режисера Жерара Корбьо. В наведених фільмах розповідається життя музикантів, їх творчі пошуки та провидіння, концертна діяльність, тому в кінострічках звучать твори тих, про кого знятий той чи інший фільм.

У подібних кінострічках музика часто використовується як внутрішньокадрова, коли головний герой або оркестр виконують музику в певній сцені, хоча бувають й винятки. Так, у фільмі «Безсмертна кохана» переважає внутрішньокадрова музика, але в деяких сценах режисер Б. Роуз використовує дещо відмінний підхід, вдаючись до використання музики Бетховена як закадрової³. В одній з драматичних сцен фільму, де відбувається штурм Відня армією Наполеона, режисер

використовує музику з Героїчної симфонії Бетховена, яку композитор спочатку присвятив Наполеону Бонапарту, але незабаром розчарувавшись, закреслив присвяту. Сцена фільму описує втечу городян з Відня, наступ військ та безчинства солдатів. Напружена закадрова музика тут виступає засобом драматургічного узагальнення, підкреслюючи загальний настрій всієї сцени в цілому, та емоційного потрясіння віденського суспільства зокрема. Фактично, музика Бетховена в цих сценах виконує роль кіномузики в класичному її розумінні, поглиблюючи зміст відеоряду.

Наукова новизна. Полягає у висвітленні питання використання класичної музики в драматургії ігрового фільму як одного з художніх прийомів, яким користуються режисери сучасного західноєвропейського та американського кінематографа. Публікація висвітлює рішення творчого завдання, пов'язаного із вибором та способом використання кінокомпозитором і режисером того чи іншого музичного фрагмента класичної музики для драматургії певної сцени.

Висновки. Наведений аналіз дозволяє зробити висновок, що класична музика в сучасному кінематографі є особливим художнім прийомом, який може успішно виконувати різні виразні функції, від доповнення образу головного героя до узагальнення глобальних подій. Класична музика здатна значно посилити художній ефект всього фільму, додаючи певні, приховані сенси. При цьому, роль композитора, який працює над таким фільмом не применшується, а скоріше навпаки: володіючи глибокими знаннями про музичну спадщину минулого, кінокомпозитор має можливість вплинути на вибір режисером такого музичного фрагмента класичної музики, який збагатить фільм як в образно-емоційному, так й в історичному наповненні.

Примітки:

¹ Аудіовізуальний контрапункт – прийом в кінематографі, заснований на зіставленні візуального ряду та звукової атмосфери, що дозволяє відображати режисерське бачення сцени, розставляючи певні драматургічні акценти.

² Внутрішньокадрова музика є частиною сюжету фільму, синхронізована зі співом, танцями, або виконанням акторами гри на музичних інструментах в кадрі.

³ Закадрова музика не є частиною сюжету; виконує емоційно-виразну роль, розкриваючи авторське бачення режисера; опосередковано узагальнює вираз почуттів та думок героїв фільму.

Література

1. Рычков К. Классическая музыка в голливудском кино // Научный вестник Московской консерватории. — 2012. — № 1. Режим доступа: <http://nv.mosconsrv.ru/wp-content/media/rychkov.pdf>
2. Уваров С. Классическая музыка в фильмах Стэнли Кубрика. Режим доступа: http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=1453
3. Altman, R. (2007). *Silent film sound*. New York: Columbia University Press. – 528 p.
4. Becce, G. (1929): *Kinothek. Neue Filmmusik*. Berlin-Lichterfelde/Leipzig: Schlesinger'sche Buch- und Musikalienhandlung Robert Lienau.
5. Davis R. *Complete Guide to Film Scoring*. – Boston: Berklee Press, 2010. – 410 p.
6. Henley, D. (2015). *The Classic FM: Handy guide to everything you ever wanted to know about classical music*. London: Elliott & Thompson Limited. – 304 p.
7. Johnson, Edward (1977). *Bernard Herrmann – Hollywood's Music-Dramatist* – Rickmansworth, UK: Triad Press – Bibliographical Series No. 6, 1977. – 59 p.
8. Smith, S. C. (2002). *A heart at fires center: the life and music of Bernard Herrmann*. Berkeley: University of California Press. – 458 p.

References

1. Ryichkov K. (2012). Classical music in Hollywood cinema. Nauchnyiy vestnik Moskovskoy konservatorii. Retrieved from <http://nv.mosconsrv.ru/wp-content/media/rychkov.pdf>
2. Uvarov S. (2012). Classical music in Stanley Kubrick's films. Musiqi Dunyasi, 1. Retrieved from http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=1453
3. Altman, R. (2007). *Silent film sound*. New York: Columbia University Press. 528 p.
4. Becce, G. (1929). *Kinothek. Neue Filmmusik*. Berlin-Lichterfelde/Leipzig: Schlesinger'sche Buch- und Musikalienhandlung Robert Lienau.
5. Davis R. (2010). *Complete Guide to Film Scoring*. – Boston: Berklee Press. 410 p.
6. Henley, D. (2015). *The Classic FM: Handy guide to everything you ever wanted to know about classical music*. London: Elliott & Thompson Limited. 304 p.
7. Johnson, E. (1977). *Bernard Herrmann – Hollywood's Music-Dramatist* – Rickmansworth, UK: Triad Press – Bibliographical Series No. 6. 59 p.
8. Smith, S. C. (2002). *A heart at fires center: the life and music of Bernard Herrmann*. Berkeley: University of California Press. 458 p.